

Pieśń wygnańców | Maliniak (po 1830)

Opracowanie historyczno-literackie

Pieśń wygnańców | Maliniak (po 1830)

muzyka: na melodię pieśni "Wezwanie"

słowa: Franciszek Kowalski

„Pieśń wygnańców” („Maliniak”), to polska pieśń patriotyczna z okresu po Powstaniu Listopadowym. Autorem tekstu był Franciszek Kowalski (1799-1962) – poeta, pamiętnikarz i tłumacz, uczestnik Powstania Listopadowego w 16 Pułku Piechoty i w Legii Litewsko – Wołyńskiej, pedagog. Pieśń z czasem zmieniła swój odbiór stając się popularną piosenką biesiadną.

Nota historyczna

Pojęcie „polskiej Armii Podziemnej” z reguły automatycznie kojarzymy z II Wojną Światową i takimi formacjami jak Armia Krajowa. W naszej pamięci historycznej zupełnie pomijana jest wcześniejsza o prawie trzy dekady Polska Organizacja Wojskowa¹. To też było konspiracyjne wojsko, o kadrach liczonych w dziesiątkach tysięcy, obejmujące swoim działaniem ogromne obszary Europy Środkowej i Wschodniej. Formalnie POW powstała w październiku 1914 roku w Warszawie. Wywodziła się jednak z grup i organizacji działających wtedy już od przeszło dekady. Jej głównym kadrowym źródłem była Organizacja Bojowa Polskiej Partii Socjalistycznej², utworzona w kwietniu 1904 roku z inicjatywy Józefa Piłsudskiego.

Fotografia – portret Józefa Piłsudskiego (1914-1918). Źródło: Polona

¹ Polska Organizacja Wojskowa (POW) – tajna organizacja wojskowa działająca w latach 1914–1921, początkowo na terenie Królestwa Polskiego, potem także w Rosji i innych ziemiach zaboru rosyjskiego oraz na terenie zaboru austriackiego. Związane z nią były luźno Polska Organizacja Wojskowa Zaboru Pruskiego, a także Polska Organizacja Wojskowa Górnego Śląska oraz Polska Organizacja Wojskowa Litwy Kowieńskiej.

Strona [Polska Organizacja Wojskowa](#), Artykuł na [Dzieje.pl](#), Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Strona na [Wikipedii](#)

² Organizacja Bojowa Polskiej Partii Socjalistycznej (OB PPS) – utworzona przez Polską Partię Socjalistyczną (PPS) w kwietniu 1904 i działająca do 1911 struktura zbrojna mająca na celu ochronę działalności rewolucyjnej PPS, jej demonstracji i spotkań. Przeprowadzała też szereg akcji zbrojnych, likwidując funkcjonariuszy i współpracowników rosyjskich władz okupacyjnych Królestwa Polskiego, dokonując licznych ekspropriacji na potrzeby działalności niepodległościowej i rewolucyjnej. W szczytowym okresie liczyła ok. 6500 bojowców. Artykuł na [Dzieje.pl](#), Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Strona na [Wikipedii](#)

Jej głównym zadaniem była obrona publicznych wystąpień socjalistów przed atakami rosyjskiej policji i wojska. Impulsem do utworzenia tej organizacji był wybuch wojny rosyjsko – japońskiej i nadzieje Piłsudskiego na prowadzenie antyrosyjskiej dywersji na japońskie zlecenie. Nic z tego nie wyszło, ale organizacja zdała krwawy egzamin w czasie wydarzeń nazywanych w Rosji „Rewolucją 1905 roku”³, a w Polsce traktowaną jako kolejne powstanie narodowe na terenie rosyjskiego zaboru.

W latach 1904-1906 bojowcy Piłsudskiego wielokrotnie występowali w akcjach zbrojnych. Bronili najważniejszych manifestacji w największych miastach – Warszawie, Łodzi i w Białymstoku. O gwałtowności tych zajęć może świadczyć liczba ofiar, liczonych często w dziesiątkach zabitych i setkach rannych. Organizacja Bojowa wykonywała też akcje likwidacyjne przedstawicieli rosyjskiego aparatu terroru. I przeprowadzała zbrojne rekwizycje rosyjskich pieniędzy dla zdobycia funduszy na dalszą walkę. Aby zrozumieć skalę tamtych wydarzeń trzeba przypomnieć, że przez dwa lata na ziemiach polskich rosyjskiego zaboru wybuchło przeszło 7000 tysięcy strajków, w których hasła socjalne były jawnie łączone z niepodległościowymi. Uczestniczyło w nich ponad milion trzysta tysięcy Polaków. Potężnym echem w we wszystkich zaborach i w samej Rosji odbił się strajk szkolny⁴ – w którym polska młodzież protestowała przeciwko przymusowej rusyfikacji. Czynna walka w zaborze rosyjskim praktycznie wygasła w 1907 roku. Organizacja Bojowa poniosła do tego czasu duże straty, ale zyskała też doświadczone i zdeterminowane kadry.

³ Rewolucja rosyjska 1905 roku – ogólnokrajowy spontaniczny zryw o podłożu społecznym i narodowym, skierowany przeciwko absolutyzmowi carskiemu oraz uciskowi obszarników i przemysłowców. Wydarzenie to uważa się za początek zmian ustrojowych w Rosji, prowadzący do rewolucji lutowej i październikowej 1917 roku. W przypadku Królestwa Polskiego rewolucja przybrała formę modernizującego zrywu, którego jedną z długofalowych konsekwencji było odzyskanie niepodległości Polski w 1918 roku. Artykuły na Histmag: [Wielowymiarowa rewolucja 1905 roku](#) oraz [Rewolucja 1905 roku w Królestwie Polskim](#), Strona na [Wikipedii](#)

⁴ Strajk szkolny 1905 roku – strajk szkolny polskiej młodzieży, rozpoczęty 28 stycznia 1905 roku przez studentów warszawskiej Politechniki i Uniwersytetu w reakcji na petersburską krwawą niedzielę. Pierwszą reakcją władz była decyzja o czasowym zamknięciu szkół w Warszawie do 20 lutego. Z czasem strajk rozszerzył się na młodzież warszawskich szkół średnich i zawodowych, a następnie w ciągu miesiąca na większe miasta (Sosnowiec, Kalisz, Łódź, Częstochowa, Piotrków Trybunalski, Radom, Kielce, Łomża, Pułtusk, Siedlce, Suwałki i Tomaszów Mazowiecki). Strajki solidarnościowe wybuchły także w zaborze pruskim (głównie w Wielkopolsce), które często wymierzone były również przeciw przymusowej germanizacji w szkołach. Artykuł na [Dzieje.pl](#), Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Strona na [Wikipedii](#)

Komenda Naczelna P. O. W. podczas ćwiczeń w 1917 r. Stoją od lewej: K. Krzewski, T. Kasprzycki, B. Miedziński, J. Gąsiorowski, Komendant Piłsudski, ś.p. Wojsznar-Opieliński, H. Paszkowski, ś.p. W. Denhoff-Czarnocki, W. Jędrzejewicz, ś.p. S. Trojanowski,

Po rozłamie w Polskiej Partii Socjalistycznej w 1906 roku większa część bojowców przeszła do nowo utworzonej PPS Frakcja Rewolucyjna. Do 1909 roku organizacja przeprowadziła jeszcze wiele akcji. Jednak wobec własnych strat na skutek działania rosyjskich służb i otwartego konfliktu z Ruchem Narodowym, sprzeciwiającym się działaniom zbrojnych, jej aktywność w zaborze rosyjskim w końcu wygasła.

Jeszcze w 1908 roku Józef Piłsudski

przeniósł dowództwo do zaboru austriackiego i utworzył w Galicji Związek Walki Czynnej. Jego zadaniem było przede wszystkim szykowanie kadr dla podjęcia walki o niepodległość Polski wraz z wybuchem – nieuchronnym zdaniem Piłsudskiego – konfliktu mocarstw zaborczych.

Lata pracy organizacyjnej stworzyły kadry i struktury, który ruszyły do walki kiedy w końcu zaczęła się tak wyczekiwana „wojna powszechna o wolność ludów”. Doświadczenia z lat 1904 – 1909 przekonały Piłsudskiego i jego współpracowników, że regularna armia musi mieć wsparcie grup specjalnych prowadzących na terytorium wroga działalność wywiadowczą i akcje dywersyjne. Na początku wojny w zaborze rosyjskim konspiracyjnie działały dwie grupy zbrojne – Polskie Drużyny Strzeleckie Aleksandra Tomaszewskiego oraz Związek Walki Czynnej⁵ Romana Wegnerowicza. W sierpniu 1914 roku obie grupy połączyły się w jedną organizację – Polski Związek Wojskowy. Uznał on zwierzchnictwo Józef Piłsudskiego, który przydzielił związkowi nowego dowódcę – podporucznika Tadeusza Żulińskiego. To właśnie on 22 października 1914 roku nadał Związkowi nową nazwę – Polskiej Organizacji Wojskowej.

⁵ Związek Walki Czynnej (ZWC) – polska tajna organizacja wojskowa założona w czerwcu 1908 we Lwowie przez działaczy Organizacji Bojowej PPS, lecz o charakterze ponadpartyjnym, mająca przygotować walkę zbrojną o wyzwolenie Polski. Zainicjowała i kierowała organizacjami strzeleckimi, które dały początek I Brygadzie Legionów. Powołany przez Kazimierza Sosnkowskiego z inicjatywy Józefa Piłsudskiego. Program Związku Walki Czynnej głosił, że celem organizacji jest prowadzenie poza granicami caratu robót przygotowawczych oraz wykształcenie organizatorów i kierowników dla przyszłego powstania zbrojnego w zaborze rosyjskim. Dążąc do rewolucyjnego powstania Polski przeciw najazdowi moskiewskiemu, ZWC stwierdza, że celem zgodnych usiłowań ogółu jego członków jest Niepodległa Republika Demokratyczna. Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Artykuł na [Kroniki Dziejów](#), Strona na [Wikipedii](#)

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

W deklaracji programowej POW jednoznacznie stawiano jej cel – zbrojną walkę o niepodległość Polski. Podkreślano też apolityczność organizacji łączącej przedstawicieli różnych stronnictw politycznych. Front antyrosyjski jednoznacznie określano jako tymczasowy, co otwierało w stosownym czasie możliwość podjęcia walki z innymi zaborcami.

W pierwszym okresie wojny POW prowadziła działalność wywiadowczą – dywersyjną oraz szkoleniową na terenach opanowanych przez Rosjan. Na terenach zajętych przez Niemców i Austriaków zgodnie z przyjętą zasadą tymczasowości walki z Rosją, organizacja pozostawała w konspiracji. Dzięki intensywnej pracy szeregi POW szybko rosły. Jej działalność z czasem ze strefy przyfrontowej przeniosła się na Ziemię Zabrane (Kijów) i daleko w głąb Rosji – do Odessy, na Kubań, do Moskwy, Piotrogradu, a nawet do Murmańska. Peowiaci prowadzili wywiad, a także dywersyjnie atakowali rosyjską infrastrukturę wysadzając mosty lub składy.

Zdjęcie ochotniczek Polskiej Organizacji Wojskowej. Źródło: Centralne Archiwum Wojskowe

Pod wpływem doświadczeń z Powstania Styczniowego⁶ otworzono POW dla kobiet, dla których w 1915 roku utworzono specjalne oddziały żeńskie. Setki ochotniczek swoją odwagą i skutecznością zapisały piękne karty w historii Organizacji. Kiedy na skutek „kryzysu przysięgowego” internowano Legiony i uwięziono Józefa Piłsudskiego, to właśnie Polska Organizacja Wojskowa przejęła główny ciężar walki o niepodległość. Kiedy pod koniec 1918 roku odradzała się wolna Polska peowiaci byli wszędzie.

⁶ Udział i rola kobiet w Powstaniu Styczniowym. [Opracowanie Anna Barańskiej.](#)

ŚPIEWNIK NIEPODLEGŁOŚCI

We Lwowie miejscowe POW od pierwszych godzin broniło miasta przed ukraińskim puczem⁷. W Warszawie peowiacy rozbrajali niemieckie wojsko i służby uwalniając stolicę od okupanta. W dziesiątkach miast i miasteczek, w setkach wsi to najczęściej właśnie POW usuwała okupantów stając się pierwszą polską siłą na danym terytorium.

Po formalnej likwidacji organizacji w grudniu 1918 roku przeszło 26 tysięcy jej żołnierzy zostało wcielonych do różnych pułków Wojska Polskiego. W latach 1918 – 1921 byli peowiacy wzięli udział w praktycznie wszystkich polskich powstaniach. Szczególnie odznaczyli się na Śląsku, chociaż trzeba zaznaczyć, że Polska Organizacja

Bojowiec OB PPS strzela do policjanta. Rysunek H. Niewiadomska z pisma „Robotnika” (1908). Źródło: Wikipedia

Wojskowa Górnego Śląska była bytem niezależnym od „królewiackiej” POW. Cena za chwałę i zwycięstwo w tej walce była krwawa. Setki peowiaków zginęło, zwłaszcza w walce z Rosją bolszewicką. Ci, którzy przeżyli, po niecałych dwóch dekadach wolnej Polski stanęli przed kolejną, jeszcze cięższą próbą.

Kiedy wybuchła II Wojna Światowa weterani POW dzięki swoim doświadczeniom byli cennym wsparciem dla każdej konspiracji. W okresie PRL pamięć o ich walce była celowo zacierana jako zbyt niebezpieczna dla władzy komunistów. Peowiacy mieli być wygnańcami na własnej ziemi, pozbawionymi świadomości własnego dziedzictwa. Jednak wbrew losowi i doświadczeniom przegranych powstań porzucili to jarzmo.

⁷ Bitwa o Lwów, w polskiej narracji czasem obrona Lwowa, a w ukraińskiej czyn listopadowy – polsko-ukraiński konflikt zbrojny o Lwów, trwający od 1 listopada 1918 do 22 maja 1919 roku, zakończony zniesieniem ukraińskiego okrążenia. Obrona Lwowa w 1918 była częścią wojny polsko-ukraińskiej (1918–1919). Walki rozpoczęły się od opanowania 1 listopada przez żołnierzy austro-węgierskich pochodzenia ukraińskiego większości gmachów publicznych we Lwowie oraz proklamacji utworzenia Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Przeciw temu wystąpiły polskie organizacje konspiracyjne, polscy mieszkańcy Lwowa, w tym młodzież, nazwana później Orłętami Lwowskimi. W późniejszym okresie wsparcia udzieliło im powstające Wojsko Polskie. Pierwszy etap konfliktu 1918–1919 roku zakończył się w nocy z 22 na 23 listopada 1918 roku, gdy oddziały Armii Halickiej wycofały się ze Lwowa, rozpoczynając równocześnie jego oblężenie. Wobec ofensywy Wojska Polskiego wojska ukraińskie zakończyły oblężenie Lwowa i wycofały się 22 maja 1919. Słuchowisko na [Polskie Radio](#), Artykuł na [Lwow.com.pl](#), Strona na [Wikipedii](#)

Polska Organizacja Wojskowa powstała własnymi siłami, walczyła przeciwko wszystkim wrogom Rzeczypospolitej i co najgorsze dla władców Peerelu – zwyciężyła w tej walce. Dlatego wyrzucono ją z oficjalnej polityki historycznej na przeszło pół wieku. Powróciła dopiero w 1989 roku zajmując należne jej miejsce w naszej pamięci.

Analiza tekstu

„Pieśń” ma 12 zwrotek bez refrenu. Jest typową, wesołą wojskową piosenką weteranów wspominających przy ognisku „dawne boje”.

Z treści można wywnioskować, że tekst powstał już po upadku Powstania Listopadowego, wśród żołnierzy pozostających w rosyjskiej niewoli i oczekujących na zesłanie.

Pierwsze cztery zwrotki to wesołe wezwanie do biesiady w żołnierskim kole przy malinowej nalewce – tytułowym „maliniaku”. Autor zbiera swoich kolegów i cieszy się ich obecnością zapowiadając, że razem z nimi może nawet iść na zesłanie („do Kaukazu, do Kamczatki”).

Kolejne cztery zwrotki to wspomnienie powstańczych walk. Autor przywołuje ciężkie i chwalebne walki w Olszynie Grochowskiej i strach uciekających Moskali. Dalej wymienia m.in. bitwy pod Stoczkiem, Kuflewem, Białąłęką, Dębem Wielki i Iganiami oraz pod Ostrołęką. Ostatnie zwrotki to wezwanie by porzucić rozpamiętywanie złego losu, nie „lać rzewnych łez”, sięść na konie i z Bożą pomocą „rozpedzić te kacapy” (kacap – pogardliwa nazwa Rosjanina).

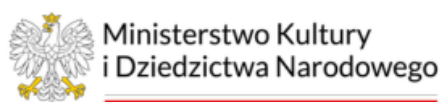
Autor sformułował proste przesłanie, które dało tak wielką popularność tej pieśni – dzisiaj jest źle, bo jesteśmy w niewoli, ale przyjdzie taki dzień, że znów staniemy do walki i zwycięstwo będzie nasze.

To właśnie ta nadzieja, przez pamięć dawnych zwycięstw, krwawych ofiar i krzywd ukształtowała pokolenie peowiaków, które własnym czynem spełniło zawarte w pieśni Kowalskiego prorocтво – stanęło do walki i zwyciężyło.

Autor opracowania: Piotr Pacak

ŚPIEWNIK **NIEPODLEGŁOŚCI**

Dofinansowano ze środków Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach Programu „Patriotyzm Jutra”.